

Veerhuizen en overzetterijen aan het Reitdiep ¹ en ²

Locaties vanaf de stad Groningen :

1. Dorkwerd (Platsvoetshuis)	6. Roodehaan
2. Wierum (Wierumerschouw)	7. Barnegaten / De Stoepen
3. Garnwerd	8. Lammerburen (Electra)
4. Aduarderzijl	9. Teenstra
5. Allersmaborg	10. Zoutkamp

1 - Dorkwerd. Over het

overzet bij Dorkwerd is helaas weinig bekend. Op een kaartje van Acker Stratingh (uit de volksalmanak van **1844**) stond de locatie van een voetveer aangegeven.

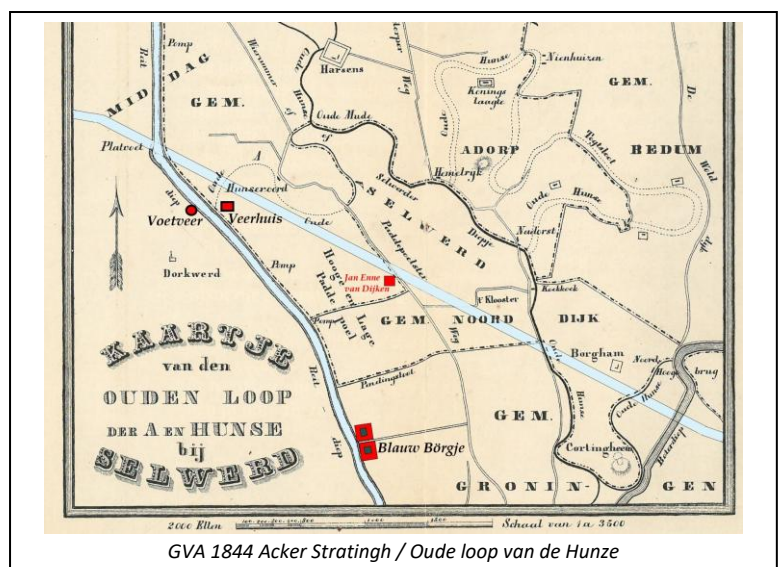
Uit informatie van Schripsema blijkt dat Broer Berends van Dijken (geboren op **11 april 1756** in Pieterburen en overleden op **14 mei 1820** in Dorkwerd) veerman is geweest te Dorkwerd

Broer was landbouwer en veerman te Dorkwerd en woonde in **1788** in 't veerhuis te Dorkwerd. Op het snijpunt van het huidige Reitdiep en de vroegere, afgesneden loop van de Oude A bij Dorkwerd was een '**voetveer**' en een bijbehorend **veerhuis**. De Dorkwerder '**overhaal**' is zeer oud.

In de **13e eeuw** moesten priester-monniken van het klooster Selwerd in Dorkwerd de mis bedienen.

Er was een voetpad (kerkepad) en zij stapten waarschijnlijk op een veerpont om het Reitdiep over te steken. De oudste schriftelijke gegevens wijzen uit dat in **1788** Broer Berends (van Dijk) en zijn vrouw Maria Ennes de bewoners van het aan de 'overzijde' staande veerhuis waren.

Een vetpot zal 't niet geweest zijn, want de diakenen moesten vaak bijspringen.

GVA 1844 Acker Stratingh / Oude loop van de Hunze

¹ Uitgave : Werkgroep Gastvrij Middag-Humsterland / Samensteller F.F. Leutscher / Geraadpleegde literatuur/ Beeldmateriaal:..... , Kaartmateriaal internet: nvt.

² Zie ook <https://www.deverhalenvangroningen.nl/alle-verhalen/veren-en-bruggen-over-het-reitdiep>

In **1813** vindt dan ook 'gerechtelijke verkoop plaats van het aan Broer Berends van Dijk toebehorende veerhuis met ruim 3 ha. land, gelegen te Wierum beoosten het Reitdiep. Koper is dan de diaconie, 'in verband met voorschotten, zoals het heette'.

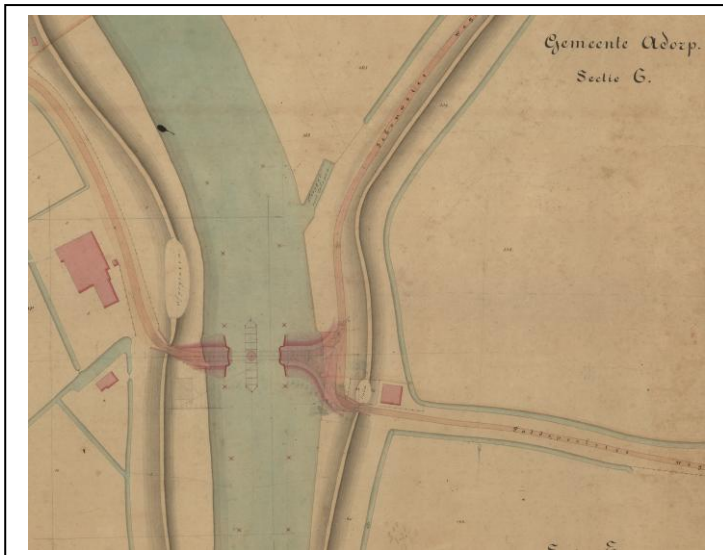
Het voetveer verbond Dorkwerd met de boerderij Hunzeroord langs de Paddepoelsterweg aan de overkant van het Reitdiep. Nu ligt er een reusachtige berg bagger, de Stort, gedeponeerd bij het graven van het Van Starckenborgkanaal.

2 – Wierumerschouw. In **1430** is het zuidelijk deel van de Hunze, het Selwerderdiepje, afgesneden door de verbinding Westerdiep-Reitdiep, waardoor ook het kerspel Wierum in tweeën werd gesneden en Wierumerschouw ontstond als overzetplaats.

Wierumerschouw was een oversteek in een van de oudste wegverbindingen in Groningen: van het klooster Aduard naar het kloosterbezit Rodeschool bij Bedum.

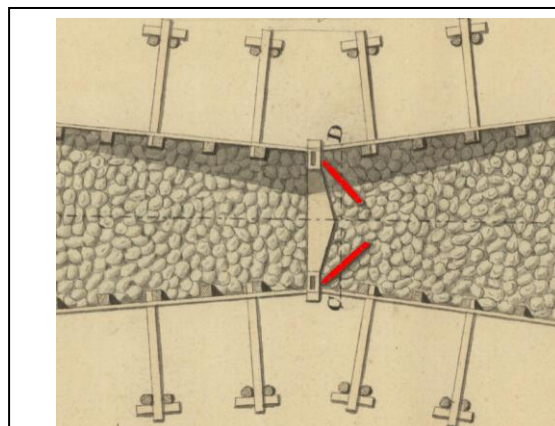
Dit veer en het veerhuis, tot in de achttiende eeuw bekend als Wasingehuis, was eigendom van het klooster en kwam na de Reductie in handen van de stad Groningen. Deze verkocht in **1769** het veerhuis en het bijbehorende recht van bediening van de *scholle* (voetveer), maar behield het onderhoud.

In **1819** is het houten dijkgat vernieuwd; hieruit kan

worden afgeleid dat het voetveer eind van de **18^e eeuw** mogelijk al vervangen is door een veerpont dat geschikt is voor de oversteek met paard en wagen.

Op de tekening zijn de macadam-stenen en de vloeddeurtjes duidelijk zichtbaar.

Bovenaanzicht dijkcoupure met macadamstenen en deuren (rood)

Het veer werd middels een ketting naar de overzijde getrokken (reeppont).

Het pontveer heeft tot plaatsing van de brug in **1887** dienstgedaan en is via de gemeente Ezinge in bruikleen afgestaan aan veerman Egbert Hammingh in Garnwerd.

ca 1910 / Brug Wierumerschouw (in 1887 gebouwd)

3 – Garnwerd. Het

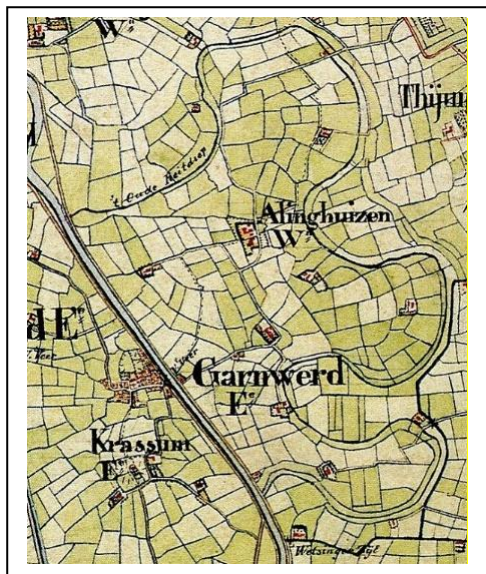
derde veer in Garnwerd is vanaf **1631** in gebruik genomen.

Een 4-tal feitelijke omstandigheden hebben een dusdanige impact gehad op de directe omgeving, dat e.e.a. veelvuldig is onderzocht en beschreven, te weten :

Vliegreis vanaf Garnwerd – naar Wierumerschouw – en Aduarderzijl

- door het gegraven Reitdiep werd een groot deel van het kerspel Garnwerd afgesneden
- ingewikkelde regelgeving m.b.t. overdracht, exploitatie e.d. door zowel Provincie als de heer van Aduard
- het beëindigen van gratis overzetten van de afgesneden "KleinGarnwerders"
- Lokale spanningen roer de aanleg van de brug en juridische touwtrekkerij daaromtrent.

Afsnijding

Voordat het afsnijdingskanaal van de vele meanders in **1629** was gegraven lag Garnwerd circa 1 km. van de kronkels van de Hunze verwijderd en was v.w.b. het vervoer te water aangewezen op een gegraven tochtsloot naar het Aduarderdiep. Maar na aanleg van het gegraven Reitdiep groeide Garnwerd als het waren naar het Reitdiep toe.

Niet alleen de ligging aan het water is van grote invloed geweest op de handel en wandel van de Garnwerders, maar ook de afsnijding van Klein Garnwerd had veel impact op de lokale bevolking

Het veer in Garnwerd is niet ingesteld als een verbinding met Winsum; het veerpont vervulde een ontsluiting van

Afsnijding kanaal / Bierkwestie

Gedurende de aanleg van het nieuwe kanaal hebben de arbeiders een tijdlang het werk stilgelegd omdat ze ontevreden waren over de kwaliteit van het bier; nadat de bierkwestie werd opgelost en een dreigement om op kosten van de aannemer soldaten in te zetten werden de werkzaamheden hervat.

de Garnwerderhoek omdat dit gebied door het nieuw gegraven kanaal in stoffelijke, sociale en in kerkelijke betekenis werd geïsoleerd van het hoofddorp

In **1631** zorgde de provincie voor een provinciaal veer en stelde een veerman aan. Aangezien de veerman voor overzet t.b.v. de Garnwerderhoek geen opbrengsten uit het veer verkreeg, het veer was een last, kreeg de veerman naast het veer, het gebruik van 3½ hectare landerijen op de westelijke dijk ten zuiden van de molen en de bewoning van het veerhuis.

De verplichtingen van de veerman bestonden uit : "de ingezetenden van Garnwerd aan de Oostzijde van 't Nieuwe Canaal wonende gelijk mede de Pastor en Coster en Schatbeurder residerene aan dese Westzijde, sonder gelt heen en weer over te zetten volgens huiringe".

De overdracht van de bediening geschiedde bij vererving en betaling van f 40,= door de verkoper en f40,= door de koper aan de heer van Aduard; bij (overlijden)hertrouwen f 25,=; als er geen erfgenamen in rechte lijn waren, verviel de beklemming van veer en land op de eigenaar, en moesten erven van de beklemde meier uit de collaterale of zijlinie 250 gulden betalen. Naast deze incidentele sommen kreeg de provincie jaarlijks hoogstwaarschijnlijk een derde deel van de opbrengst uit de overzetterij als het veerrecht (veer, bewoning en landerijen) aan het gerecht zou vervallen moest f 250,= voor terugkoop voor het geheel worden betaald. De opbrengsten uit collatie van het veer werd aan de heer van Aduard afgedragen.

Aangezien er vóór **1629** geen mogelijkheid was om de oude Hunze tussen Winsum en

Wie hoort waarbij ?

De bewoners van de Garnwerderhoek waren beslist niet gelukkig met de doorgraving. Door het gegraven kanaal leefden ze op een eiland en omringd door water en gescheiden van hun dorp Garnwerd.

De boeren en pachters konden niet meer bij hun land komen en waren zelf voor arbeiders en dienstboden vanuit Garnwerd moeilijk bereikbaar; ook was men sterk gehinderd m.b.t. het "ter kerke gaan", handel, levensbehoeften, familiebezoek, briefbezorging e.d. Ook ambtelijke functionarissen van belasting, veldwachter ondervonden de nodige hinder. En dat alles om de stad te dienen !!

De toenmalig predikant Johannes Schoonenborch schreef namens de bewoners van Garnwerd in 1930 een verzoekschrift aan de Gedeputeerde Staten van de Provincie Groningen om een overzet over het Nieuwe Kanaal.

De provincie had zich daartoe verplicht, omdat de bewoners door het, niet door hen gewenste, kanaal plotseling in een geïsoleerde positie waren geraakt.

Garnwerderhoek / De Krim ?

Ondanks de acte van **1620**, waarin bepaald was dat de inwoners, landerijen van de Garnwerderhoek onder het kerspel van Garnwerd en rechtsstoel van de heer van Aduard zouden blijven behoren (en daarmee ook in het Westerkwartier) en Klein Garnwerd bij de gemeentelijke herindeling bij de gemeente Ezinge werd ingedeeld, kwam hieraan in **1810** een eind. Want ten gevolge van het Frans Keizerlijk Besluit van den **18e oktober 1810** en de arrêté van den hertog van Plaisance van den **27 december 1810** werd door Napoleon "Luitenant-Generaal van de Nederlandse gewesten" bepaald dat alle landerijen aan de oostzijde van het Reitdiep tot het kanton Winsum en arrondissement Appingedam gingen behoren.

Garnwerd over te steken bestond het afgesneden deel slechts uitsluitend uit “Notwegen” (t.b.v. de afvoer van producten van het land) ; maar na de ingebruikname van het veer en nadat de bedding van de afgedamde Hunze geheel was opgeslibd was er duidelijk sprake van een toename van het verkeer tussen Winsum en Garnwerd. Hierdoor veranderde ook de aard van het veer van privaat- naar een publiek-rechterlijk veer.

Veerbedienaars :

1. Alhoewel de eerste bedienaar reeds in **1631** door Stad en Lande (de provincie) is aangesteld, zijn pas vanaf **1700** de namen van de veerbedienaars bekend.
2. Mede omdat de overdracht bij vererving, hertrouwen e.d. in financieel opzicht veel aantrekkelijker was werd er dan ook veel moeite gedaan om overdracht van het veer binnen de familie te houden.
3. Op **9 januari 1700** stelde de heer van Aduard, Jan Clant, Cornelis Jacobs (getrouwd met Assele Bartels) aan tot veerman; een maand later (**10 februari 1700**) ging de rechtsstoel over naar Evert Joost Lewe. Op **10 februari 1700** verruilde de zoon van Jonker Jan Clant de burcht Aduard met neef Evert Joost Lewe tegen een andere burcht. (in de kerk het wapen van Lewe + een leeuw op de spits). Evert Joost Lewe kocht alle 24 ommegangen op en werd zodoende eigenaar van de staande rechtsstoel.
4. De datum van overdracht aan Tonnis Barthelts en echtgenote Abeltien Jans is niet bekend.
5. Op **3 februari 1728** verkochten Tonnis Barthelts en echtgenote Abeltien Jans hun huis met het veer aan
6. Egbert Clasen en echtgenote Grietie Hindriks; ze betaalden ieders 40 gulden voor het verleende octrooi. Egbert en Grietie kregen 7 kinderen, waaronder Claas Egberts (trouwde later met Ebeltjen Luitjens en kregen een kind : Luitjen Clasen 1759-1806)
De tarieven van overzet werden vastgesteld door Evert Joost Lewe; hiervan uitgesloten : het huis van Aduard en zij die daarmee bevriend waren, het gerecht van Aduard met haar dienaren, de predikant en de schoolmeester, de schatbeurder en de inwoners van Klein Garnwerd en haar arbeiders.
7. Na Egberts overlijden in **1731** trouwt Grietie Hindriks met Egberts broer, Drewes Clasen (weduwenaar van Stijnje Jans). Onderzoek doet vermoeden dat het 2^e veerhuis in de **1^e helft van de 18^e eeuw** gebouwd is door het echtpaar Grietie Hindricks en Drewes Clasen (haar 2^e echtgenoot); Drewes stond geregistreerd als “Herbergier. Veerman” en beide veerhuizen stonden vermeld op de kaart van Beckering in **1751**. Het pand, wat voorkomt op de kadastrale kaart van **1832**, was niet voorzien van een bovenverdieping (blijkt wel uit de actes van de familie Hammingh).
8. Na Grietie's overlijden in **1738** trouwt Drewes Clasen voor de 3^e keer met Martjen Jacobs en krijgen 7 kinderen, waaronder Grietje Drewes (geb. ca 1738).
9. Na het overlijden van Drewes in **1771** exploiteert Martjen Jacobs met haar stiefzoon Claas Drewes (44 jr. zoon van Drewes Clasen en Stijnje Jans) de overzet..
10. In **1783** trouwt Grietje Drewes met Luitjen Claassen (kleinzoon Grietie Hindriks en zoon van Claas Egberts en Ebeltje Luitjens) en nemen de overzet, het huis en de weides op de dijk over.
11. Na het overlijden van Grietje Drewes in **1788** trouwt Luitjen Claassen met Wefke Jans Homan; Luitjen en Wefke krijgen 8 kinderen, waaronder Egbert Luitjens Homan.
12. Na het overlijden van Luitjen Claassen in **1806** zet Wefke Jans Homan de overzetterij en scheepsloperij voort.
13. Zij trouwt na het overlijden van Luitjen Clasen (+1806) in **1818** met Hendrik Hendriks Drenth. Wefke runt het veer en de herberg tot haar 65ste alleen tot **1831**
14. Na het overlijden van Wefke Jans Homan in **1831** wordt Egbert Luitjens Homan en zijn echtgenote Albertje Jacobus Heerema de nieuwe veerbedienaars.
15. Na het overlijden van Egbert Luitjens Homan in **1834** vestigde Albertje Jakobus Heerema zich met haar kinderen (van 2 t/m 18 jaar), in Garnwerd in een schuur achter de dijk (achter het huidige café). In **1835** trouwt Albertje Jacobus Heerema met Hindrik Egberts Hammingh (Egbert en Albertje krijgen 4 kinderen, waaronder Egbert Hendriks Hammingh).
16. Na het overlijden van Hindrik Egberts Hammingh in **1871** doet Albertje de zaak over aan zoon Egberts Hendriks Hammingh, die met zijn vrouw Wietske Venema het bedrijf voortzet (ze krijgen 9 kinderen, waaronder Egbert Hammingh); Wietske was dochter van de hoofdonderwijzer in Garnwerd.
Egbert Hendriks was veehouder, herbergier en vlasverbouwer en heeft in **1876** het café op de dijk gebouwd.
17. Na het overlijden van Egberts Hendriks Hammingh in 1901 neemt draagt Wietse Venema zorg voor de voortzetting van de dienstverlening van de overzet maar ook voor het café, boerenbedrijf en scheepssloperij.
18. In **1914** neemt Egbert Hammingh (getrouwd met Geertruida Gielje Tijmens) het bedrijf over; de overzetterij functioneert tot **1933** als de brug over het Reitdiep wordt gebouwd.

Octrooi voor de overzetterij van Garnwert, verstrekt door Evert Joost Lewe, Heer van Aduard (13 maart 1728) :

Evert Joost Lewe, Heer van Aduard en onderhorige dorpen, &c. verklare door desen dat ik aan Eghbert Clasen en Grietie Hindriks zijn huisvrouw tot Garnwert heb geaccordeert en geotrojeert tot het regt van de oversetterie tot Garnwert, gelijk ik haer octrojere bij desen op naervolgende conditiën:

1. Dat sij sullen wesen vlitige, nugtere en sobere oversetters, d[i]e mensen haren dienst van noden hebbende, gediensstigh, jverigh en beleeft sullen bejegenen en bedienen;
2. Dat sij niet meer en ook niet minder sullen mogen nemen als hier op door het Gerichte is gestelt so als hier onder koomt te volgen en uitgedrukt staet.
3. Dat sij ook in cas van quae de bejegeningh daervan het gerichte sullen moeten adverteren [= inlichten, HP], binnen so korten tijdt als de merite [=ernst] van de sake sal vereissen.
4. Dat sij van jeder mens out ofte jonk, allene ofte met anderen, ofte met enigh vee overvarende, sullen nemen een halve stuver, voor jder peert ofte koebeest andehelwe stuver of twe blanken, voor jder out schaep een halve stuver, voor jder lam een oortien; 's morgens voor sonnen opgangh, 's avont na sonnen ondergangh en als er ijs in het water is dubbelt.
5. Sullen hiervan geëximeert (uitgezonderd) en bevriet wesen het Huis van Aduard met alle die daertoe enige relatie hebben, het Gericht van Aduard met hare dienaren, voor hare personen de predikant, schoolmeester en schatbeurder voor hare personen, de elf huisgesinnen van Klein Garnwert met hare domestiquen en arbeiders, so lange als die actueel in haren dienste sijn en niet langer, voor arme personen en met dese expresse conditie dat sij bij dage, dat is naer sonnen opgangh en voor sonnen ondergangh sullen moeten overvaren of anderzints daer voor betalen neffens andere so hijr voren staet uitgedrukt.
6. Aldus gedaen tot Aduard den **13. Meert 1728**,

Bijzonder is wel de vermelding van het eerste artikel dat overzetters of veerlieden vlijtig, nuchter en sober-dienend moesten zijn; waarschijnlijk was dit dan niet vanzelfsprekend.

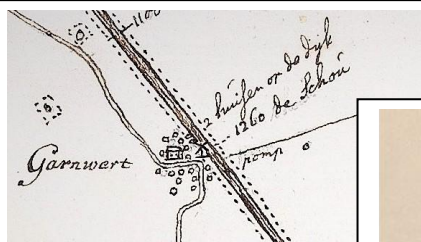
Veerhuizen :

Over de bouw van het eerste veerhuis is helaas niets bekend.

In de leveringsvoorwaarden wordt naast het aantal "grazen land" en de overzetterij echter ook het huis van de veerman aangehaald.

Ervan uit gaande dat het privé bouwen van een woning op de Provinciedijk geen optie is, ligt het voor de hand dat de provincie het veerhuis heeft laten plaatsen.

Vóór **1755**, blijkt een 2e woning op de dijk te zijn geplaatst (kaart Beckering). Hieruit valt af te leiden (ook al omdat dit pand op exact dezelfde locatie staat als het huidig café), dat de werkzaamheden van de veerman en echtgenote behoorlijk zijn toegenomen (te denken

Kaart Beckering ca 1750 /
2 huizen op de dijk

1e veerhuis

1e veerhuis (rechts) en 2e veerhuis (links)

3e veerhuis (huidige café Hammingh)

Kadasterkaart 1832 Garnwert

aan horeca, overnachtingen door reizigers, scheepssloperij en boerderij).

In **1876** is ook dit veerhuis afgebroken en heeft Egbert Hammingh op dezelfde locatie een nieuw café veerhuis/café met bovenetage gebouwd.

Hammingh hing ter nagedachtenis aan zijn beide jongere broers Jacobus en Kornelis, die resp. in **1861 en 1872** op zee waren verdronken een waterbuffelschedel met hoorns op boven de tapkast.

Door Jacobus en Kornelis Hammingh meegenomen op zeereis naar de Oost

Chronologisch verslag van diverse beslommingen rondom de geïsoleerde ligging van Klein Garnwerd, de exploitatie van het overzet door de veerman en de gevolgen van het Keizerlijk Besluit van Napoleon.:

In **1631** werd de molen vanaf het haventje in zuidwest Garnwerd verplaatst naar het Reitdiep boven op de dijk. De Provincie was tot **1659** eigenaar van het veer; tussen **1659 en 1700** verkocht de provincie landerijen en rechten uit de oude kloostergoederen en het merendeel van de 24 omgangen (tezamen de rechtstoel) en daarmee ook het veerrecht aan Jan Clant, heer van Aduard. Onbekend is wanneer dit precies gebeurde, bij dergelijke overdrachten bleven de pachtvoorwaarden gewoonlijk onveranderd.

Wel behield de provincie zich aanvankelijk het recht voor, dat een nieuwe veerman alleen met haar goedkeuring mocht worden aangesteld. Dat gebeurde in **1700** nog, maar dat was, naar het zich laat aanzien, dan ook de laatste keer, want uit **1728**, bijvoorbeeld, is een dergelijke approbatie niet bekend.

Ondanks dat paarden, koeien en schapen op de tarieflijst stonden vermeld, werden deze niet in de (kleine) veerboot overgezet.

Nee, deze dieren moesten, vastgebonden met een touw, achter het veer aan zwemmen. In **1757** werd het door de Klein Garnwerders geen "pont" genoemd maar een "scheepje".

1767 Klein Garnwerders erkenden dat zij slechts een vrije overtocht konden eisen per bootje.

Kerkelijk bleven de oude grenzen ongewijzigd, waardoor er nog steeds de van oudsher afkomstige noodzaak van het veer bleef, om gratis te worden overgezet.

Op **21 oktober 1810** werd per keizerlijk decreet bekend gemaakt dat alle (heerlijke) veren en overzetterijen en de veertarieven aangegeven moesten worden. De heer Lewe heeft dit niet aangegeven; het was de "beklemde Meierse" Wefke Homan, wiens man herbergier was, die aangifte deed.

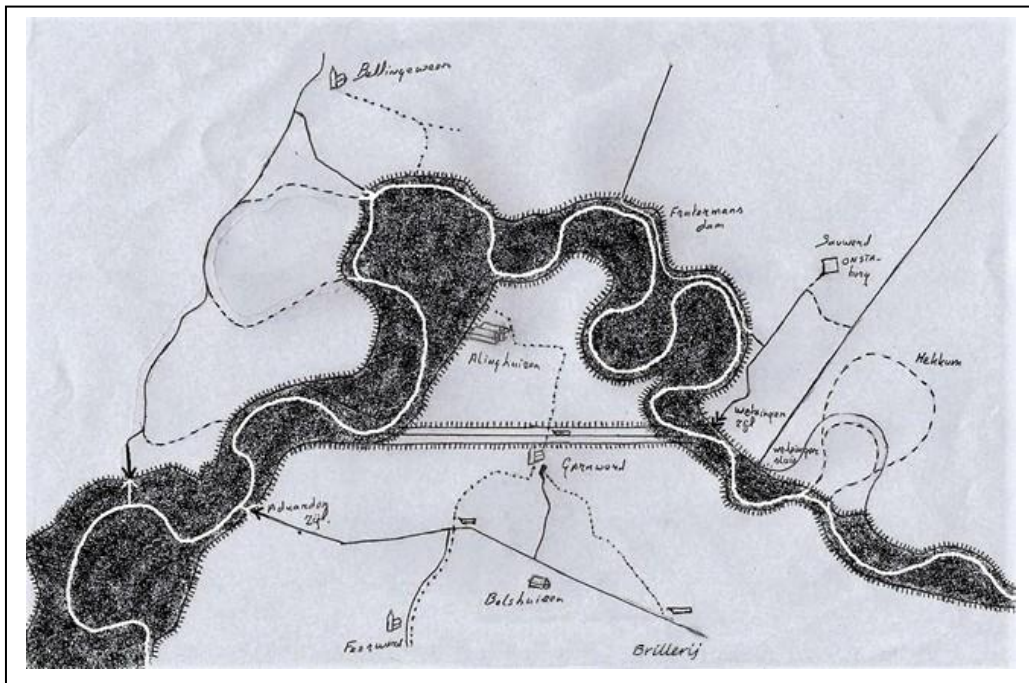
In **1812** registreerde de keizerlijke overheid het Garnwerder veer nog eens, waarmee ze dit veer tevens als wettig erkende.

Drie jaar later, toen alle vastgoed en heerlijke rechten van de familie Lewe van Aduard onder de hamer kwamen, kocht degene die het veer bediende het eigendom van het veerrecht met de grond uit deze boedel. Zo raakte zij niet alleen verlost van de betaling van de geschenken en de jaarlijkse afdracht van éénderde deel van de opbrengst, maar werd ze ook volledig eigenaar van het octrooirecht en het bijbehorende land.

In **1831** overleed Wefke Homan; haar zoon schipper en kastelein Egbert Luitjens Homan, kreeg het veer. Huis nr. 37 en 3½ bunder land. Er is niets vermeld over de verplichtingen welke aan het veer verbonden waren.

Wel stond beschreven dat de "behuizinge no. 37, staande op de dijk doende jaarlijks tot grondpacht aan de kosterij te Garnwerd met één gulden (met regt der overzetterij over het Reitdiep benevens de dijk ten zuiden van de overvaart langs het Reitdiep plus minus drie en halve bunder tezamen"

In **1850** werd nog éénmaal een bocht van het Reitdiep afgesneden: de Donghorn (nabij de huidige watertoren in de stad). Plannen om bochten bij Aduarderzijl en Schaphalsterzijl af te snijden zijn niet meer uitgevoerd. Door de

gestage aanvoer slib uit de Wadden werd het Reitdiep steeds ondieper. Met speciale slibzuigers probeerde men de diepgang te verbeteren.

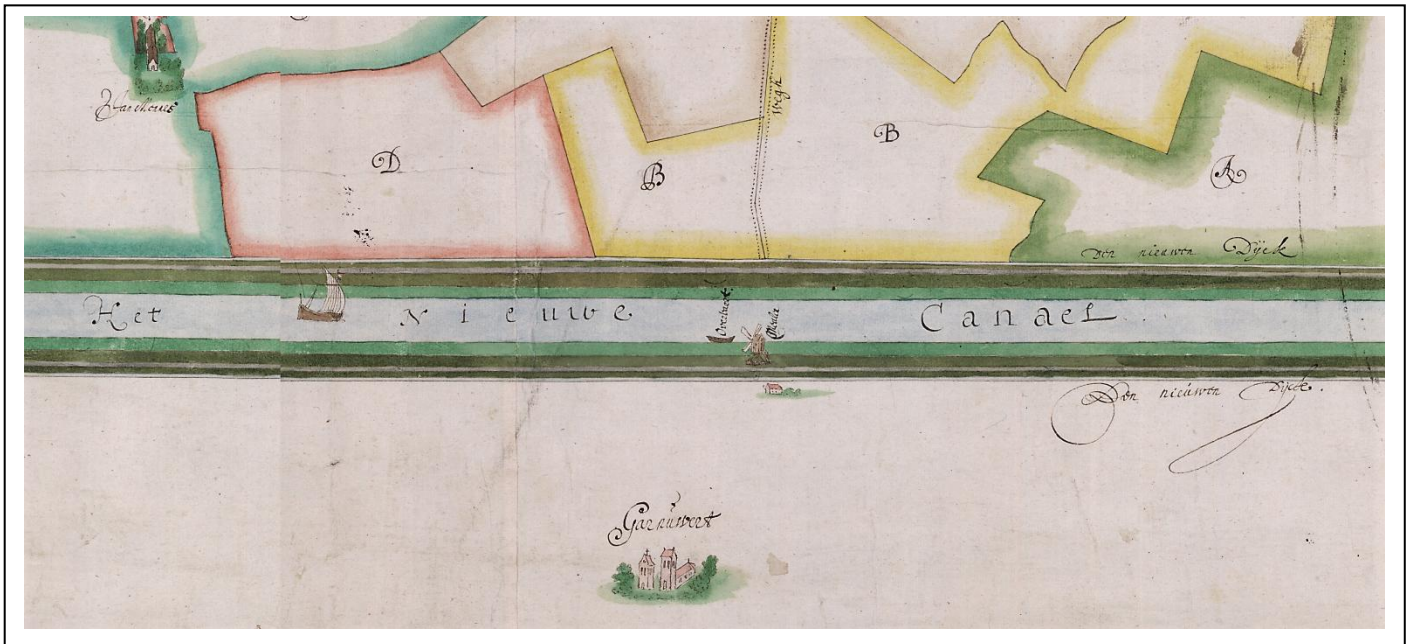
In **1851** schreef H.E. Hammingh een, mede door 19 andere inwoners van de gemeente Ezinge en Winsum, verzoekschrift naar de Gedeputeerde Staten met het verzoek om een schouw te Garnwerd te mogen gebruiken, zodat paarden en rijtuigen ook konden worden overgezet.

De gemeente Winsum liet weten dat de oever van het Reitdiep aan de kant van Winsum moest worden versterkt en de provincie liet weten dat Hammingh de op- en afritten van de dijk moesten worden verbeterd.

Op **11 mei 1852** krijgt H.E. Hammingh de vergunning (welke met een Koninklijk Besluit werd bekrachtigd) voor aanleg en exploitatie van een pontveer tot wederopzegging.

Om te zorgen dat Hammingh zijn verplichtingen na zal komen moest hij 100 gulden borg betalen.

Het voetveer zou nog 30 jaar heen en weer varen, voordat er een echt pont in het water zou komen te liggen.

In **1860** werden de bezittingen van Albertje Jacobus en haar eerste man, Egbert Homan, gescheiden en verdeeld naar de acte van inventarisering, die was opgemaakt door notaris F.J. Abresch van Zuidhorn op 25 maart 1836.

Albertje Jacobus kreeg het veer en het huis op de dijk; omdat zij hertrouwd was kwam alles toe aan het hoofd van de huishouding, haar man Hendrik Egberts Hammingh, die zich zeer inzette voor een goed verbinding tussen Garnwerd en Klein Garnwerd.

Het veer was namelijk niet meer dan een roeibootje, een zogenaamd voetveer.

Het veer ging in **1871** over van vader op zoon voor het bedrag van 8.000 gulden.

De gemeente Ezinge moest in **1871** de tolgeden opgeven, maar bij Hammingh stond aangegeven dat het een overzetveer betrof en dat er geen verordening was waarop de heffing was gebaseerd.

Hammingh was vrij om het tarief zelf vast te stellen; Hammingh gaf aan dat er wel papieren bestaan van de Heer Lewe van Aduard, maar wilde deze niet vertonen. Hierdoor ontstaan later gebreken in de bewijslast dat Hammingh kan aantonen dat hij het exclusieve veerrecht heeft.

In de tabel van de watertollen van **1871** staat nog een tarieflijst van het veer van Garnwerd : inwoners van het kerspel Garnwerd betalen overdag 2½ cent en 's nachts 5 of 10 cent. Alleen de bewoners van Klein Garnwerd hebben overdag recht op gratis overzet, maar moeten 's nacht 5 cent betalen.

Alle andere personen moesten overdag 5 en 's nachts 10 cent betalen.

Pontveer

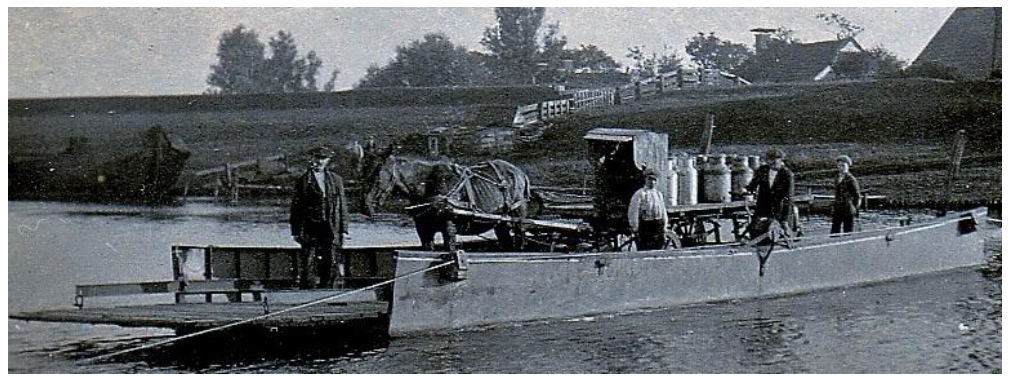
In **1882** ondernam men een nieuwe poging om een pont te verkrijgen; probleem was de aanschaf.

Nadat er in Wierumerschouw een brug was aangelegd, werd het pontveer ter beschikking gesteld aan de gemeente Ezinge. Na de onderhandelingen (**november 1886 – januari 1887**) tussen de gemeente Ezinge en E. Hammingh, werd het contract op **6 januari 1887** te Ezinge getekend.

Pas op **5 augustus 1887** kreeg de gemeente Ezinga van de Gedeputeerde Staten de toestemming om het pontveer bij Wierumerschouw af te komen halen.

Het pontveer werd vervolgens door de gemeente Ezinga ter beschikking gesteld aan Egbert Hammingh met een altijd durende erfdiensbaarheid van de bediening van het veer

(acte van bruikleen d.d. **2 juni 1888** / notaris van Swinderen). Hammingh moest een borgsom van 1500 gulden betalen, mocht de veergelden behouden maar moest het pontveer zelf onderhouden of evt. vervangen.

Het veerpont van de familie Hamminah in Garnwerd

Veerbel Oostzijde Reitdiep

Tot de in gebruik name van het pontveer werden enkel mens, schaap, geit en kleine dieren per boot overgezet (paarden en koeien moesten de overtocht zwemmend achter de boot aan een lijn volbrengen).

De Klein Garnwerders maken, nu zij niet meer kosteloos worden overgezet, geen gebruik meer van Hammingh's monopolistische bootveer, doch hebben nu zelf een boot.

Tot nakoming van zijn verplichtingen verleende hij Hammingh een krediethypotheek van 1500 gulden op zijn herberg, schuren, stal, erf en tuin te Garnwerd en op het huisperceel werd gevestigd een "altijdurende erfdiensbaarheid van de bediening van het veer, het onderhoud en desnoods het vernieuwen van het pont".

Hammingh heeft dit alles goedgevonden omdat hij er zijn voordeel in zag een pont in bruikleen te krijgen en zeker te zijn niet te kunnen worden opgezegd als veerman.

En omdat de gemeente het leeuwenandeel op zich nam in de kosten van de terreinveranderingen aan beide oevers, door het in werking brengen van den pont nodig geworden.

De gemeente zorgde er ook voor, dat op beide oevers adequate aanlegplaatsen voor het veerpont kwamen. Met de komst van het pontveer zou de weg tussen Klein Garnwerd en Winsum ook worden verbeterd.

Pontveer / Kosteloze overzetting / Jurisprudentie ...deel 1

Nog tot de Eerste Wereldoorlog (**1914**), zette Hammingh, conform de eeuwenoude voorwaarden, de bewoners van Klein Garnwerd gratis over. Toen werd het hem te gortig en ging hij veergeld van ze vragen.

Een van de boeren van Klein Garnwerd begon daarom in **1917** een proces tegen Hammingh, waarbij hij kosteloze overzetting eiste, naast een schadevergoeding wegens de betalingen tot dan toe.

Volgens de boer zou het gaan om een privaatrechtelijk voorrecht, dat vanaf 1631 had bestaan. Hammingh ontkende een dergelijk privilege.

Volgens hem was het veer een publiekrechtelijke instelling uit 1631, en was hij te beschouwen als slechts de veerknecht van de provincie.

De Rechtbank was het met Hammingh eens en omdat er dus geen burgerlijke rechtsband tussen eiser en gedaagde bestond, verklaarde zij de boer niet ontvankelijk in zijn eis.

Tegen dit vonnis tekende de boer geen hoger beroep aan, zodat Hammingh veergeld van de Klein Garnwerders kon blijven vragen.

Het was overigens een pyrrhus-overwinning, want de bewoners van Klein Garnwerd maakten voortaan geen gebruik meer van Hammingh's veer. Ze kochten een eigen boot waarmee ze zichzelf gingen overzetten.

Gemeente Ezinga kreeg vanaf 1887 iedere 3 jaar concessie verleend per KB tot het heffen van rechten op het veer te Garnwerd; in 1918 voor het laatst omdat in 1921 een nieuwe verenwet in werking trad

Een controlerende opzichter van Rijkswaterstaat wilde in 1889 van Hammingh weten wie de eigenaar was van het pontveer, de gemeente of Hammingh en bij welk Koninklijk Besluit het tarief van Hammingh was goedgekeurd.

Volgens Hammingh was de pont kosteloos door de Staten van Groningen aan de gemeente afgestaan, die het weer aan hem, onder bepaalde voorwaarden, had afgedragen en hem ook het tolbord had gegeven.

Het antwoord van E. Hammingh dat hij niet de eigenaar van het pontveer is, is niet geheel juist.

Hammingh was zeker na de betaling van de 8000 gulden voor o.a. het voetveer met de veerrechten ook eigenaar van de veerrechten en de vervangende pontveer.

Pontveer / Kosteloze overzetting / Jurisprudentie ... deel 2

Door het toestaan aan de gemeente Ezinga om een pontveer op te richten in het Reitdiep, maakte Hammingh een einde aan zijn exclusief recht om overzetterij te hebben en te exploiteren in het Reitdiep te Garnwerd.

Hammingh verhuurde zichzelf als veerknecht aan de gemeente Ezinga.

Op **10 november 1913** verkocht Wietske Hammingh-Venema het huis, erf en overzetterij en drie percelen dijk aan haar zoon Egbert Hammingh.

In **1914** weigerde E. Hammingh de boer Ebel Bruins en ook andere bewoners uit Klein Garnwerd gratis over te zetten. De hr. E. Bruins liet E. Hammingh voor deze wanprestatie dagvaarden.

14 sept. 1914 : Rechtszaak E. Bruins inzake de gratis overzet per veer (niet ontvankelijk verklaard). Bruins verloor omdat volgens de rechtbank Hammingh geen exclusief veerrecht had, dus geen monopolistisch veer.

De gemeente Ezinga had vanaf 1887 een pontveer te Garnwerd, welke bediend werd door een rechtsvoor-ganger van Hammingh. Er was daarom géén sprake van een exclusief veerrecht.

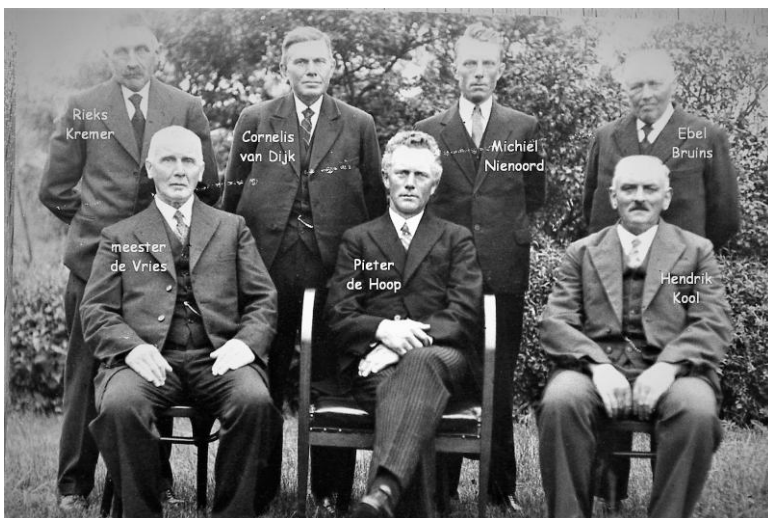
De landbouwers onderwierpen zich korte tijd na de uitspraak aan het tarief van Hammingh.

Maar omdat het veer in 1631 een provincie-veer was, was het dus ook een monopolistisch veer.

Hammingh had zich tussen 1886 en 1888 niet als veerknecht maar als veergerechtigde moeten uitgeven.

Deze ogenschijnlijke kleine nalatigheid, dat op kort termijn het voordeel gaf dat er op kosten van de gemeente een pontveer kwam en een hogere tariefopbrengst tot gevolg had, werd later nadelig voor de familie Hammingh

Op **1 maart 1897** tekende E. Hammingh een contract, waarin de veerman verklaarde dat wanneer het pontveer vervangen zou worden door een brug, de pontveer eigendom zou worden van de gebruiker, die de gemeente daarvoor 60 gulden moest betalen.

1923 / Comité vóór een brug over het Reitdiep bij Garnwerd

Op **3 maart 1933** om 15.00 uur werd de brug feestelijk geopend.

Gasten, genodigden en belangstellenden welkom voor een drankje in café Kool.

Burgemeester L. Wildervanck de Blécourt (broer van professor A.S. de Blécourt), hield de openingsrede.

Overzicht van gebeurtenissen over de brug bij Garnwerd & Jurisprudentie / deel 1

In **1907** werd er een comité opgericht dat zich wilde inzetten voor een draaibrug over het Reitdiep bij Garnwerd.

In **1908** diende het comité een verzoek in bij de Gedeputeerde Staten van Groningen.

De weduwe van E. Hammingh diende bij de GS een tegenverzoek om, zonder afkoop van het pontveerrecht, het verzoek van het comité af te wijzen, vanwege de benadeling van haar bestaan.

GS wijst beide verzoeken af; het verzoek van Wietske wordt afgewezen omdat Hammingh geen rechten op het pontveer zou kunnen laten gelden, maar GS laat zich niet uit over de rechten over het voetveer.

Het verzoek van het comité wordt afgewezen omdat de provincie niet meer dan 10.000 gulden wilde neertellen.

In **1923** diende het comité ter bevordering van de brugbouw opnieuw een verzoek in bij de provincie.... Maar zonder resultaat.

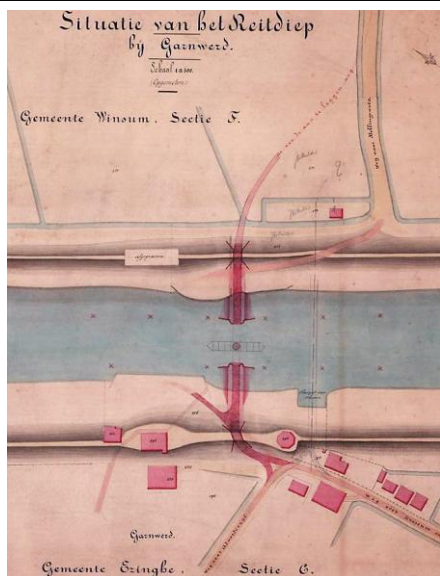
In **1929** werd opnieuw een verzoek ingediend voor de bouw van een brug.

De provincie wilde akkoord gaan als de streek 34.245 gulden in de provinciale kas zou storten en de gemeente brugbediening regelt.

Egbert Hammingh nam contact op met zijn advocaat Mr. Rood, die op **31 mei 1930** een verzoek tot schadeloosstelling voor zijn client bij GS indiende. De advocaat beroept zich op de studie van professor A.S. de Blécourt, n.a.v. het vonnis van de Groningse rechtbank op **14-09-1917**. Volgens Mr. Rood komt professor de Blécourt tot de conclusie dat het veer te Garnwerd een monopolistisch veer is.

Op **18 september 1930** werd door het comité 14.245 gulden in de provinciale kas gedaan en door de gemeenten Ezinga en Winsum resp. 15.000 en 5.000 gulden en zouden ook voor de bediening zorgdragen.

Mr. Rood liet in **1931** een berekening opbrengsten zien over de jaren **1929 en 1930**. De opbrengsten waren resp. 1628,30% en 1817,59%, waarvan nog 590 gulden afgetrokken moest worden voor exploitatie- en onderhoudskosten.

Schets voor aanleg van de brug

Brug over het Reitdiep bij Garnwerd.

Overzicht van gebeurtenissen over de brug bij Garnwerd & Jurisprudentie / deel 2

Volgens GS heeft de provincie het veer ingesteld en is toen door de provincie een veerman aangesteld. Het veer was voor hem geen bron van inkomsten maar een last. De veerman kreeg een vergoeding voor zijn diensten en was verplicht de provincie-meiers gratis over te zetten. Professor de Blécourt bleef volgens GS in gebreke om aan te tonen dat het karakter van het veer in de loop van de tijd veranderd is. Het veer heeft wel een verandering ondergaan, doordat het een schakel werd in de weg naar Winsum, waardoor niet alleen provincie-meiers maar ook reizigers werden overgezet tegen betaling. Het veer kreeg hierdoor een publiekelijk karakter.

Professor de Blécourt stelde dat de overheid in 1631 dat op termijn ook anderen, dan de inwoners van Klein Garnwerd, gebruik zouden gaan maken van het veer en daardoor in 1631 een publiekrechtelijk veer in het leven riep. De advocaat van GS Mr. Visser stelde het monopolistisch veer ter discussie, het veer was van oorsprong een last.

Op **24 juni 1931** kwam er een aanbod van Hammingh; hij wilde voor 16.000 gulden afstand doen van het veerrecht, onder voorwaarde dat de brugwachterswoning niet tussen hem en de brug zou komen te staan.

GS biedt 4000 gulden. Hammingh's bod zakt naar 12.000 gulden. GS biedt 4.000 gulden

Ondertussen werd door GS het vermeende veerrecht van 17 september 1931 opgeheven; Hammingh werd verplicht om vóór **1 januari 1932** schriftelijk aangifte te doen van het vermeende veerrecht.

Een aantal mensen werden ongerust en schreven een open brief naar het Nieuwsblad van het Noorden.

De provincie begon begin **1932** een aanstalten te maken met de bouw van de brug. Om de wegverbinding naar Winsum te verbeteren werd grond aangekocht van Ebel Bruins en Bruno Bruins Jacobszn. De weg was pas in **1934** gereed.

De dagvaarding voor Hammingh (van de advocaat van GS) kwam in **maart 1932**, maar de rechtbank heeft hierover nooit een uitspraak gedaan, omdat de partijen tot een onderlinge schikking zijn gekomen.

De voor hem zo goede afloop in het geding van 1917 zou zich nog verder tegen Hammingh keren.

In **1931** wilde de provincie een brug over het Reitdiep bij Garnwerd aanleggen, waardoor het veer van Hammingh in één klap waardeloos zou worden. Hammingh verzette zich eerst tegen de komst van deze brug en eiste vervolgens 25.000 gulden schadevergoeding krachtens zijn veerrecht, dat hij, anders dan in 1917, nu wel als een publiekrechtelijke zaak wenste te beschouwen.

De provincie bood slechts 8000 gulden en omdat de onderhandelingen op niets uitliepen, begon ze een proces tegen Hammingh.

Daarbij beriep de provincie zich op het vonnis uit 1917 dat stelde dat Hammingh geen eigenaar van het veer was, maar slechts bedienaar.

Hammingh koos eieren voor zijn geld en bood een schikking aan.

Uiteindelijk kreeg hij slechts **4500 gulden**, terwijl zijn netto verdiensten van het veer ongeveer 1000 gulden per jaar waren geweest. Als kastelein begroette hij trouwens wel de brug bij zijn café in Garnwerd. Die brug zal de gedeelde inkomsten uit zijn veer ruim hebben vergoed. De beide rechtszaken over het Garnwerder veer vormden naderhand voer voor een voortdurend rechtshistorisch debat over het publiek-, dan wel privaatrechtelijke karakter van dit veer.

Omdat de familie Hammingh geen inkomsten meer ontving uit de pont, stuurde Mr. Rood op 10 maart 1933 de GS een brief met de mededeling dat als er vóór 25 maart geen oplossing gevonden zou worden voor zijn client, dat Hammingh de brug zou gaan blokkeren.

Op 25 maart was er geen oplossing, de brug werd niet door Hammingh geblokkeerd.

Uit billijkheidsoverwegingen deden de Staten een schikkingsvoorstel van 4.000 gulden en dan moest Hammingh wel afzien van het vermeende veerrecht.

Hammingh verlaagde op 18 april zijn bod tot 6.000 gulden. De provincie verhoogde daarop het schikkingsbedrag naar 4.500 gulden, waarbij eenieder zou opdraaien voor zijn eigengemaakte kosten.

Proces door Hammingh om tegemoetkoming inzake de gedeelde inkomsten (f25.000,= gevraagd, f8.000,= geboden, f4.500,= geworden).

Hammingh kreeg de gelegenheid om vóór **15 mei 1934** op dit voorstel te reageren. Hammingh ging op **16 mei 1934** akkoord met het voorstel van GS. Per Koninklijk Besluit werd op **19 september 1934** het verzoek van GS van Groningen goedgekeurd

Op **24 oktober 1934** werd een acte opgemaakt, waarin de hele procedure betreffende het veerecht over het Reitdiep werd afgesloten.

Helaas gaf Hammingh op, want hij had een goede kans gemaakt om gelijk te krijgen, want de gemeente Ezinge heeft nooit beweerd veerecht te Garnwerd gehad te hebben.

4 - Aduarderzijl

Uit akten van verhuur (1855, 1857-1861, 1863 en 1865) van het Waarhuis (met tuin, hof en landerijen) en uit akten van verpachting van de inkomsten van het toltarief wegens doorvaart door de Aduarderzijen en van een veer over het Reitdiep komt naar voren

dat men ook in Aduarderzijl het Reitdiep kon oversteken. De functie van overzetter werd door de sluiswachter van Aduarderzijl als bijbaan vervuld; tot 1869 was dat Duurt Hendriks Aalfs en na zijn overlijden zoon Derk Aalfs. Derk liet weten dat er jaarlijks ongeveer 1000 schepen de sluis passeerden en dat

hij in de westelijke woonkamer als tapperij annex slijterij nog menig borreltje voor de schippers heeft ingeschonken. Vooral als de schepen in het ijs waren vastgevroren heeft menig schipper gebruik gemaakt om hier in Aduarderzijl aangenaam te verpozen.

V.w.b. de activiteiten in het Waarhuis was het de zuster van Derk, weduwe Grietje Aalfs, die zich daarover ontfermde. Grietje stond te boek als tappersche, slijtersche, logement- en stalhoudster, brood en beschuitbakster en winkelier; waaruit men kan afleiden dat er dus ook overnacht kon worden en Grietje van alle markten thuis was !

5 – Allersmaborg

De, ooit als steenhuis, gebouwde Allersmaborg is door vele adellijke families, zoals de Allersma's, Van Swinderen en De Marees bewoond, waarbij deze geliefde locatie vanuit de stad ook dikwijls als een buitenplaats werd benut.

Uit gehechtheid aan de borg had Johanna Busch de Marees in 1766, per testament het door haar ouders gebouwde zomerhuisje op de dijk van het Reitdiep, waar "de overvaart van Allersma" was, nadrukkelijk aan het fidei-commis van Allersma toegevoegd. De erfgenaam was haar echtgenoot Albert Hendrik van Swinderen.

Aldus blijkt dat er ook vanaf de steiger bij het zomerhuis aan het Reitdiep een overzet is geweest; een overvaart die uiteraard ten dienste zal zijn geweest voor de familie van de borgheer/borgvrouwe en hun vrienden.

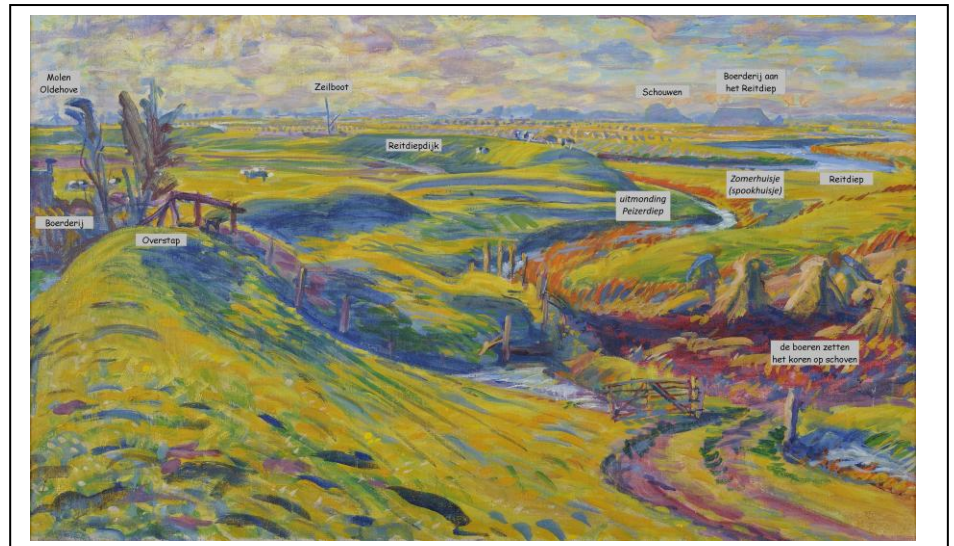
Het zomerhuisje met bijbehorende steiger was gelegen aan het Reitdiep, waar het Peizerdiep als Feerwerdertocht in uitstroomde. Dit huis wordt door Theodorus Beckering als Spookhuisje op de kaart weergegeven.

De, op de borg aanwezige "kleine kanonnetjes", werden niet alleen gebruikt als wekker voor de gasten en vanaf de steiger voor saluutschoten t.b.v. bijzondere reizigers op de veerboot naar Schiermonnikoog, maar werden ook voor de grap aangewend om eens de schrik aan te jagen.

Mogelijk dat passanten aldaar zich toch wat minder "gemakkelijk" hebben gevoeld.

Kunst aan het Reitdiep

Op de dijk achter de borg heeft Johannes Dijkstra als lid van de kunstgilde "De Ploeg" in de jaren tussen **1925 en 1930** één van zijn meest bijzondere werken van het Wierdenlandschap gemaakt.

6 - Roodehaan

Het gehucht is vernoemd naar het veerhuis (tevens boerderij), dat reeds in **1622** wordt genoemd. Nog kan worden medegedeeld, op gezag van Jan Zijlma dat in 1672, toen Bommenberend, de bisschop van Munster, de stad Groningen bedreigde om redenen van defensie de pint een tijdlang is weggenomen.

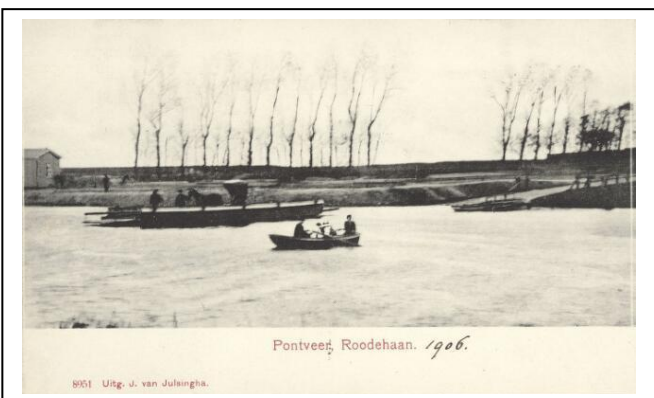
In **1800** is het voetveer Roodehaan vervangen door pontveer

Tarieven : voor een wagen met één paard bespannen 6 stuivers / voor een wagen met twee paarden bespannen 7 stuivers.

Volgens opgave van de toenmalige eigenaresse van het veer waren de tarieven in **1905**: voor een wagen met twee paarden bespannen 7 stuivers / voor een fiets 10 cents / voor een voorganger 5 cents.

1644-Roodehaan-veerpont

Ook schrijft zij dat het pontveer de laatste jaren 'een zeer goed renderend bedrijf was'. Vooral toen de fiets een algemeen vervoermiddel werd, ging men de zg. 'overzetten' b.v. Stoepen, minder gebruiken ten gunste van het veer.

Rond **1800** was dit veerhuis in handen van Jan van Julsinga, die de beschikking had over een roeiboot voor personenvervoer en een schouw voor zware vracht of grotere aantallen personen. In **1825** werd het veerhuis verwoest door een zware februaristorm, maar het werd daarop herbouwd.

Later werd Julsinga burgemeester van Wehe-den Hoorn.

In **1898** ging het veerhuis en de boerderij door brand verloren en werden daarop het jaar erop herbouwd.

In **1906** werd een draaibrug aangelegd, waardoor het veer overbodig werd en 2 jaar later werd opgeheven

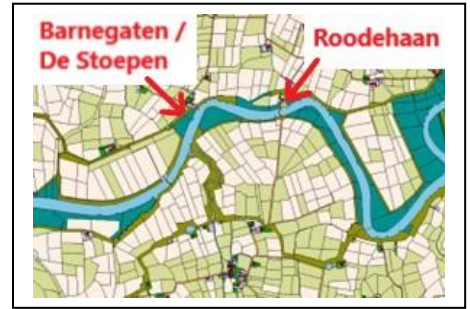
Bij de brug werd in **1906** ook een brugwachterswoning gebouwd. Het veerhuis sloot zijn deuren in **1921**.

7 – Barnegaten / Stoepen

Graaf Willem Lodewijk van Nassau wist vanaf **1589** samen met zijn neef Maurits van Oranje tal van schansen te veroveren

Bij De Stoepen (nabij Barnegaten) aan het Reitdiep controleerde een sterke het scheepvaartverkeer.

In **1825** stond er op deze plaats een dubbele bewoning; het “westersche” deel was het veerhuis, de “oostersche” een woning voor de dagloner.

Bij een stormvloed in dat jaar is het veerhuis volledig weggespoeld en nadien weer opgebouwd.

Overzetter en tapper was Rijkpe Mennes Beukema (echtgenote : Albertje Luitjes Toringa). Later is de overzetterij overgenomen door zijn dochter Frouwke Beukema en echtgenoot Jacobus van der Veen.

In **1856** werd het gezin Van Jacobus van der Veen getroffen door de cholera; Frouwke, haar vader Rijkpe en haar 4 kinderen vonden hierbij de dood.

Veerhuis De Stoepen

In **1926** werd het veerhuis tevens tapperij (“Jachtwaide”) afgebroken, Willem Ritsema en Elisabeth Meijer waren de laatste uitbaters/overzetters. De vloer was bestrooid met wit zand.

Het voetveer had nooit echt een duidelijk aangegeven doorgaande landweg-aansluiting.

GRONINGEN, 20 Okt. In het huis, genaamd de Stoepen, gelegen op den dijk van het Rietdiep, onder Warhuizen, gemeente Leens, is de cholera-asiatica uitgebroken. Zondag 12 Okt. werd de vrouw van het huis ziek en stierf den 15den daaraanvolgende; sedert dien tijd zijn de vier kinderen, oud 1, 7, 11 en 13 jaren, door de ziekte aangetast en zijn de beide eersten bereids overleden, terwijl de beide laatsten Zondag den 19den in zeer zorgelijken toestand verkeerden. (P. G. C.)

Een artikel uit de Delpher

8 - Lammerburen

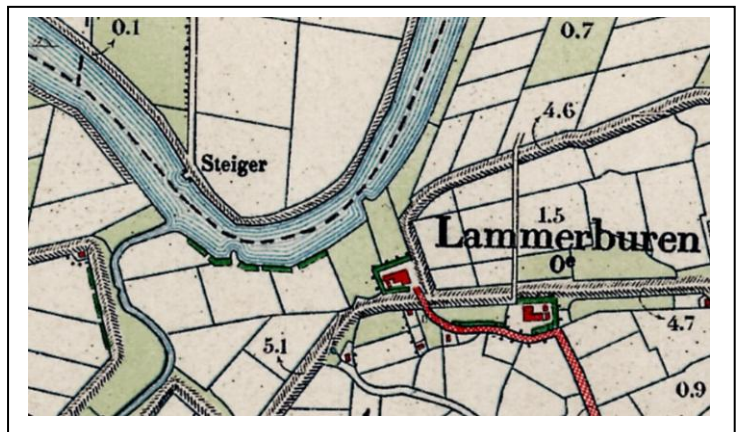
Een plaatselijk voetveer, dat geëxploiteerd werd door de familie Haak

De veerman van Lammerburen

De afsluiting van het Reitdiep bij Zoutkamp was voor Pieter Alexander Haack en Trientje Huizing aanleiding om in **1879** buitendijks op de vruchtbare gronden aan het Reitdiep een boerderij te bouwen.

Om in bedrijfsmatige en sociaal maatschappelijke redenen besloot de familie Haack ook een overzetterij te exploiteren; een veerman werd in dienst genomen.

Dit veerpont werd ongetwijfeld veel door regionaal gebruiker werd benut; maar dit bootveer kwam vanzelfsprekend ook de handel in waren en reizigers te voet ten goede.

Het is niet bekend vanaf wanneer de familie Haack met deze veerdienst is begonnen, maar wel dat Berend Meijer Brands (samen met echtgenote Wietske Zwama) deze functie vanaf circa **1900 tot 1920** ten dienste van Pieter Alexander en zijn zoon Jan Enne Haack als veerbedienaar heeft vervuld.

400 kroppen Moes.
B. MEIJER BRANDS, Oldehove.

Een bijzondere herinnering:

Jan Enne Haack (Jr.) wist zich nog een verhaal te herinneren, dat veerman Berend Meijer Brands zich vele jaren na zijn veerdienst bij zijn opa Jan Enne Haack had gemeld om aan te geven dat hij nog wat "veergeld" was vergeten af te dragen, waar hij toch enigszins bezwaard over voelde.

Deze lovenswaardige eerlijkheid is later dan ook altijd als een bijzondere herinnering bij de familie Haack gebleven.

Berend Meijer Brands woonde met z'n gezin in het naburige Korhorn en verdiende naast zijn werkzaamheden als veerman en arbeider ook nog wat bij door de verkoop van "eigen tuinproducten".

Berend was daarnaast ook actief als voorzitter van de protestant christelijke vakvereniging voor landarbeiders te Oldehove en had ook zitting in provinciale afdeling van de vakvereniging.

De veerdienst is in de loop van **1920** beëindigd, nadat de bouw van het gemaal de Waterwolf, een bijbehorende sluis en de brug over het Reitdiep in dat jaar werd opgeleverd.

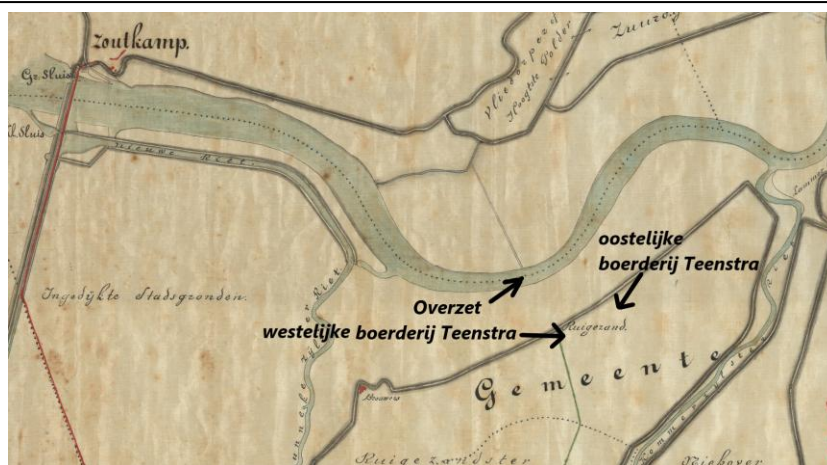
Het is niet bekend of de veerman gebruik maakte van de op de kaart vermelde strekdammen en aanlegsteiger.

Onderweg naar de 9^e oversteek komen we door een inmiddels ingepolderde kwelder "het Ruigezand".

9- Overzet Teenstra

Na de inpoldering van het Ruigezand in **1794** hebben de broers Douwe Martens Teenstra (1768-1823) Aedsge Martens Teenstra (1776- 1818) ter plaatse 2 identieke boerderijen gesticht, welke met het kop-eind naar elkaar toe waren gericht.

Noot : Zoon van Douwe Martens : Marten Douwe Teenstra (1795-1864) kreeg later naamsbekendheid als voorvechter tegen de slavernij.

boerderijen Teenstra met overzet over het Reitdiep

Een mooi voorbeeld van het gebruik van diverse overzetterijen door reizigers is het verhaal die twee reizende studievrienden in **1823** hebben ondernomen. Op hun tocht door Groningen verplaatsten ze zich vanaf de Ruigezandsterpolder over het Reitdiep naar "Soltkamp".

Het betrof Jacob van Lennep en Dirk van Hogendorp, die hun ervaringen tijdens hun voetreis schriftelijk hebben vastgelegd.

Citaat uit het dagboek over de voetreis van Jacob van Lennep en Dirk van Hogendorp "De zomer van 1823".

Ons voornemen was hen te bezoeken; dus begaven wij ons het *Rugezand* (zoo heet deze polder) door naar de boerderij van DOUWE MARTENS: op ons herhaald kloppen werd niet geantwoord, doch een van de kinderen des boers leidde ons binnen. In een groote kamer zat eene oude boerin.

Voor haar lagen *Campers Zielekunde** en de *Oden van Feith**: zij bood ons dadelijk pijpen en liqueur aan, verhaalde dat DOUWE MARTENS Donderdag te voren was gestorven, en dat zij nu gehaald was om op de kinderen te passen, die aan 't visschen waren om zich wat te verzetten.

Vervolgens wees zij ons het huis, uit vijf ruime kamers bestaande, in eene derwelker de portretten der gansche familie hingen (N.B. de grootste kamer zagen wij niet omdat aldaar het lijk lag), eene groote keuken en de kelders, een korenzolder waarop een vertrek vol ster- en meetkundige werktuigen enz. Daarop wandelden wij de tuin rond, die met verscheidene soorten van vruchtboomen beplant was, traden in de koe en paardestallen, voor 40 à 60 beesten bestemd en in de schuur welke naar mijne gissing 250 voet lengte à 100 breedte en 50 hoogte hebben zal.

Na de oude vrouw bedankt te hebben trokken wij om overgezet te worden naar het Reitdiep, over den modder langs een soort van voetpad uit losse stenen bestaande voortthunkerend. Aan den oever plaatsten wij ons in eene boot die door twee mannen uit het slijk in 't water geduwd werd, en lieten ons toen naar de *Zoltkamp* roeien, 't geen niettegenstaande dezelve 10 minuten gaans van de hoeve aflight, een groot uur duurde wegens den sterken tegenstroom en het lage water.

Een zeehond volgde onze schuit zeer lang: ook zag ik talloze watervogels. Het was zeer koud en woei hard: terwijl de golven gedurig over de boot sloegen en ons nat maakten. Bibberend van koude en druipnat kwamen wij aan de herberg aan de *Zoltkamp* aan. Deze plaats is dicht bebouwd en volkrijk; de inwoners bestaan er meest van den vischvangst. Men telt er 19 à 20 vischschuiten: aan den zeekant ligt eene ongebruikte batterij: de haven is goed, doch moeilijk te genaken en een gedeelte des daags geheel droog. Uit ons raam zagen wij een bruinvisch zwemmen, die wel 12 à 15 voet lengte had. Na vrij goed gegeten te hebben, begaven wij ons te 9 uur naar bed en rusteden voortrefflijk uit van de slapeloze nacht en vermoeienis des daags.

10 -Zoutkamp

Er is eigenlijk weinig bekend over de wijze hoe en vanaf wanneer het overzet in Zoutkamp heeft gefungeerd.

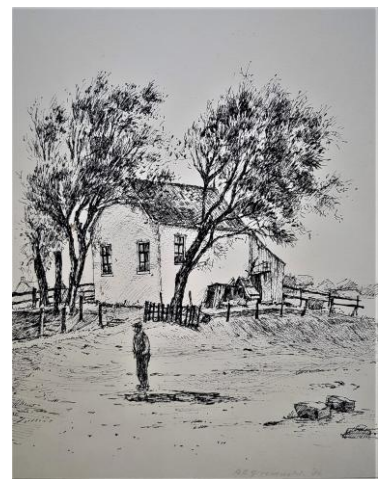
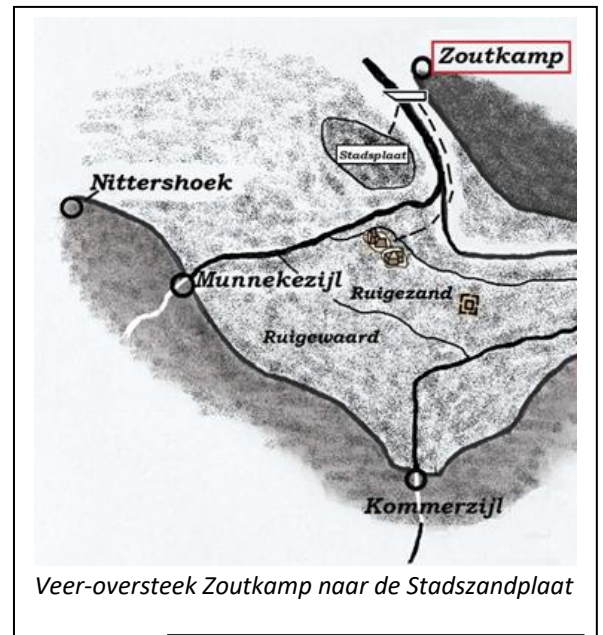
Het is zich amper voor te stellen dat men de avontuurlijke overtochten naar Nittershoek durfde te ondernemen, want onder verschillende weersomstandigheden en getijdenstromingen moest wel een afstand van 3,5 km per roeiboot worden overbrugt; maar wellicht dat deze overtocht zeilend werd afgelegd ?

Het zou ook goed kunnen dat men zich bij de overzet over het Reitdiep zich aanpaste aan de omstandigheden; want naar gelang de jaren verstreken slibden de kwelders telkens hoger op, werden er nieuwe zomerdijken (kadijken) aangelegd, waardoor men zich dan aan de overzijde zich beter naar de vast wal kon verplaatsen.

Met de in **1877** aangelegde dijk tussen Zoutkamp en Nittershoek ontstond een volledige nieuwe situatie, want men kon zonder veerverbinding naar Friesland reizen er kwam een einde aan de getijdenwisseling op het Reitdiep.

Voor de scheepvaart en de afwatering van het achterland werden 2 sluizen en een brug gebouwd. Hoewel de diensten van het veerpont ophielden te bestaan kon men vanaf **1887** toch nog met de motorstoomboot de *Sophia* vanaf de stad Groningen via allerlei opstapplaatsen aan het Reitdiep naar Schiermonnikoog reizen.

Het oude veerhuis van Zoutkamp is in **1970** afgebroken en later weer opgebouwd als Bed & Breakfast onderkomen.

veerhuis Zoutkamp

veerhuis Zoutkamp